

Metafora és metonímia a grammatikalizációs jelentésváltozásban

Nagy C. Katalin (MTA-DE)

A kognitív és pragmatikai nézőpont előtérbe kerülésével a grammatikalizáció kutatásában az utóbbi évtizedekben megnőtt az érdeklődés a grammatikalizációs jelentésváltozás háttérében álló mentális folyamatok, köztük a metafora és a metonímia iránt (vö. többek közt Kearns 2000, Bybee 2002). Míg a grammatikalizációban működő metaforikus folyamatok könnyen kapcsolatba hozhatóak a metafora általános értelmezésével, a metonímia grammatikalizációs irodalomban tetten érhető fogalma eltér a hagyományos értelmezéstől: lényegében pragmatikai következtetések értendőek alatta a használat kontextusában. A pragmatikai következtetés fogalma az implikátúra terminussal karöltve is felbukkan a szakirodalomban, gyakran a metaforával való szembeállításban. Előadásom egyik célja az *implikátúra*, *pragmatikai következtetés*, *metonímia* és *metafora* terminusok változatos, helyenként egymást átfedő használatának feltérképezése a grammatikalizációs szakirodalomban.

Látván e terminológiai sokszínűséget, második célként azt tűzöm ki, hogy egy konkrét grammatikalizációs folyamat vizsgálatán keresztül tisztább képet kapjunk e terminusok mögött megbújó fogalmakról is. Az angol közeljövő (*be going to + V*) grammatikalizációja különösen alkalmasnak tűnik arra, hogy rajta a fent tárgyalt terminológiai (és elméleti) kérdéseket megvizsgáljuk. Egyrészt, mert a szakirodalom klasszikus példája: számos szerző számos megközelítésben vizsgálta már, másrészt a jövőidejűség jelentésének mozgásigés szerkezetekből való kialakulása több más nyelvben is adatolt grammatikalizációs folyamat.

E jelentésváltozás különböző perspektívájú, a történeti pragmatika vezető kutatói által javasolt elemzéseiben mind a négy elméletileg lehetséges megközelítés felbukkan: a metonimikus folyamatok (következtetések), illetve a metafora hangsúlyozása, a kétféle megközelítés összehangolása a két folyamat közt munkamegosztást vagy egymásutániságot feltételezve, végül, mindkettő elutasítása. Az elemzések összevetése alapján úgy tűnik, a működni látszó mechanizmusok az alkalmazott perspektíva, azaz lényegében a figyelembe vett adatok függvényei. Bár a háttérben álló elméletek különbözősége és a hozzájuk kapcsolódó eltérő terminológia miatt nem könnyű összevetni e megközelítéseket, a bemutatott elemzések közös minimumának a pragmatikai következtetési folyamatok tűnnek a használati kontextusban (metonímia). Míg a vizsgált grammatikalizációs jelentésváltozási folyamat magyarázható a metafora fogalma nélkül, a konkrét kontextusokban felmerülő következtetésekre, azaz a metonímiára való hivatkozás nélkül nemigen.

Bybee, Joan L. 2002. Cognitive processes in grammaticalization. In Tomasello, Michael (szerk.) *The New Psychology of Language*. Vol. II. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Kearns, Kate 2000. Implicature and Language Change. In Verschueren, Jef, Jan-Ola Östman, Jan Blommaert és Chris Bulcaen (szerk.) *Handbook of Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins.